

Voorwoord bij de zesde druk

Gebleken is dat dit boek in een grote behoefte met betrekking tot vragen omtrent internationale overeenkomsten voorziet. De vijfde druk verscheen in 2014. Voor het onderdeel internationaal privaatrecht bevat deze nieuwe druk een grondige actualisering naar aanleiding van nieuwe rechtspraak, diverse regelgevingen en literatuur op basis van de EG Verordening Rome I voor verbintenissen uit overeenkomst (per 17 december 2009). Hierbij is ook bijzondere aandacht gegeven aan enige belangrijke arresten van het Hof van Justitie betreffende de particuliere borgtocht, de consumentenovereenkomst en arbeid, alsmede de vervanging van het BBA door de Wet werk en zekerheid en de gevolgen daarvan voor de preventieve toets als voorrangsregel. Voorts zijn verwerkt de ontwikkelingen op het gebied van enige niet-contractuele verbintenissen, zoals afgebroken onderhandelingen, ongeachtvaardigde verrijking en zaakwaarneming, op basis van EG Verordening Rome II. Afzonderlijke aandacht is wederom besteed aan enige zakelijke zekerheidsrechten en de goederenrechtelijke aspecten van de cessie.

Het onderdeel Weens Koopverdrag (CISG) is aangepast naar aanleiding van het verschijnen van nieuwe commentaren op de CISG. Daarnaast is de binnen- en buitenlandse rechtspraak en overige literatuur verwerkt die na het verschijnen van de vorige druk zijn gepubliceerd.

Het manuscript voor de zesde druk is afgesloten op 15 januari 2018.

Amsterdam/Utrecht, februari 2018

Inhoud

VOORWOORD BIJ DE ZESDE DRUK	V	
LIJST VAN AFKORTINGEN	XVII	
Deel A	Internationaal privaatrecht. Overeenkomsten in het algemeen	1
1	INLEIDING	3
2	ALGEMENE OPMERKINGEN OVER ROME I	5
2.1	Rome I als opvolger van het EVO, 17 december 2009	5
2.2	Uniforme interpretatie	7
2.3	Indeling en overzicht	7
2.4	Toepassingsgebied, uitgesloten onderwerpen, art. 1 lid 2 Rome I	7
2.5	Diversen	10
3	RECHTSKEUZE, ART. 3 ROME I	13
3.1	Begrip rechtskeuze. Positie dwingend recht. Van EVO naar Rome I	13
3.2	Beperking op rechtskeuze	14
3.3	Belang van rechtskeuze voor partijen. Welk recht?	15
3.4	Uitdrukkelijke of stilzwijgende rechtskeuze	17
3.5	Partiële rechtskeuze, dépeçage	19
3.6	Rechtskeuze achteraf, (stilzwijgende) processuele rechtskeuze	20
3.7	Beperking van rechtskeuze in een nationaal geval en in een intra-EU-geval	21
3.8	Kan ieder recht gekozen worden?	23
3.9	Is de rechtskeuze geldig tot stand gekomen? Algemene voorwaarden	24
3.10	‘Floating’ rechtskeuze	26
3.11	Bijzondere vormen van rechtskeuze	26
3.12	Keuze voor de toepasselijkheid van verdragen en niet-statelijk recht	28
3.13	Nadere afspraken en regelingen	30

4	OBJECTIEVE VERWIJZINGSREGEL BIJ GEBREKE VAN RECHTSKEUZE, ART. 4 ROME I	31
4.1	Overzicht. Leer der kenmerkende prestatie, art. 4 lid 2 Rome I	31
4.2	Enige specifiek genoemde overeenkomsten, art. 4 lid 1 Rome I	33
4.3	De mogelijkheid van een correctie, art. 4 lid 5 EVO en art. 4 lid 3 Rome I	35
4.4	Geen kenmerkende prestant; noodoplossing, art. 4 lid 4 Rome I	38
4.5	Structuur en beknopt overzicht van art. 4 EVO jo. art. 4 Rome I	39
5	DOOR CONSUMENTEN GESLOTEN OVEREENKOMSTEN, ART. 6 ROME I	41
5.1	Algemeen	41
5.2	Wanneer is de bijzondere regeling van toepassing?	41
5.3	Rechtskeuze en objectieve verwijzingsregel	44
6	BEPALINGEN VAN BIJZONDER DWINGEND RECHT (VOORRANGSREGELS), ART. 9 ROME I	45
6.1	Algemeen	45
6.2	Vorrangsregels van de lex fori, art. 9 lid 2 Rome I	48
6.3	Vorrangsregels van derde landen, art. 9 lid 3 Rome I, en van de lex causae	49
7	BESTAAN EN MATERIËLE GELDIGHEID, ART. 10 ROME I	51
7.1	Bestaan, wilsovereenstemming, totstandkoming	51
7.2	Geldigheid, wilsgebreken	53
7.3	Uitzonderingsregel met betrekking tot toestemming	53
7.4	Forumkeuze en arbitragebeding	54
8	FORMELE GELDIGHEID VAN OVEREENKOMSTEN, ART. 11 ROME I	57
8.1	Hoofdgeregels	57
8.2	Uitzonderingen. Consumentenovereenkomst en onroerend goed	58
9	TOEPASSINGSGBIED VAN DE LEX CAUSAE, ART. 12 ROME I. ACTIO-PAULIANA. RENTE	59
9.1	Lid 1: de algemene regel en verbijzondering	59
9.2	Lid 2: de aanpassing door de lex loci solutionis	61
9.3	Andere onderwerpen. Actio Pauliana. Rente	62

10	HANDELINGSONBEKWAAMHEID EN HANDELINGSONBEVOEGDHEID, ART. 13 ROME I	65
11	CESSIE VAN VORDERINGEN, ART. 14 ROME I, EN VERWANTE FIGUREN	67
11.1	Betrekkingen tussen cedent en cessionaris volgens art. 14 lid 1, cessiestatuut	67
11.2	Goederenrechtelijke kwesties; de overgang zelf	68
11.3	Kwesties die beheerst worden door het vorderingsstatuut, verhouding jegens de debiteur, art. 14 lid 2	71
11.4	Omschrijving concept 'cessie', art. 14 lid 3. Verpanding van vorderingen	72
11.5	Verwante figuren	72
11.5.1	Schuldoverneming	72
11.5.2	Contractoverneming	72
11.5.3	Schuldvernieuwing	73
12	SUBROGATIE, ART. 15 ROME I, EN SUBROGATIE EN REGRES BIJ HOOFDELIJKHEID, ART. 16 ROME I	75
12.1	Subrogatie, art. 15 Rome I	75
12.2	Subrogatie en regres bij hoofdelijke schuldenaren, art. 15 en 16 Rome I	76
13	VERREKENING, ART. 17 ROME I	79
14	BEWIJSKWESTIES, ART. 18 ROME I	81
14.1	Algemeen; Vermoedens en verdeling van bewijslast, lid 1	81
14.2	Bewijsmiddelen, lid 2	82
15	AANSPRAKELIJKHEID AFGEBROKEN ONDERHANDELINGEN, ONGERECHTVAARDIGDE VERRIJKING EN ONVERSCHULDIGDE BETALING	83
15.1	Rome II	83
15.2	Aansprakelijkheid uit afgebroken onderhandelingen, art. 12 Rome II; accessoire aanknoping	83
15.3	Letters of Intent/Heads of Agreement	85
15.4	Ongerechtvaardigde verrijking en onverschuldigde betaling, art. 10 Rome II	86
15.5	Zaakwaarneming, art. 11 Rome II	87

16	ALGEMENE VOORWAARDEN	89
16.1	Inleiding	89
16.2	Rechtskeuze	89
16.3	Zijn algemene voorwaarden overeengekomen?	90
16.4	Battle of forms	91
16.5	Toetsing van algemene voorwaarden. Algemeen	92
16.6	Toetsing en afdeling 3, titel 5 van Boek 6 BW	92
17	VERTEGENWOORDIGING. HAAGS VERTEGENWOORDIGINGSVERDRAG	95
17.1	Inleiding	95
17.2	Toepassingsgebied van het Vertegenwoordigingsverdrag	96
17.3	De interne verhouding	97
17.4	De externe verhouding	98
18	ZAKELIJKE ZEKERHEIDSRECHTEN. HYPOTHEEK, PAND, RETENTIERECHT	101
18.1	Inleiding	101
18.2	Hypothek	101
18.3	Vestiging van pandrecht	102
18.4	Erkenning en executie in Nederland van een in het buitenland verkregen zekerheidsrecht	104
18.5	Retentierecht	104
Deel B	Internationaal privaatrecht, bijzondere overeenkomsten	107
19	KOOP	109
19.1	Inleiding	109
19.2	Koopovereenkomst gesloten na 1 januari 1992. Weens Koopverdrag (CISG)	109
19.2.1	Inleiding	109
19.2.2	Toepasselijkheid Weens Koopverdrag (CISG)	110
19.2.3	Toepasselijkheid van buitenlands intern recht	113
19.3	Verwijzingsregels	113
19.4	Alleenverkoopovereenkomsten	114
19.5	Koop van onroerend goed	115
19.6	Bepalingen ter bescherming van de consument	115
19.7	Goederenrechtelijke aspecten, overdracht	116
19.8	Zekerheidsrechten en de niet-betaalde verkoper: goederenrechtelijke gevolgen ontbinding	117
19.8.1	Eigendomsvoorbehoud	118
19.8.2	Recht van reclame	120
19.8.3	Verkopersprivilege	120
19.8.4	Gevolgen van ontbinding	120
19.9	Huurkoop	121

<i>Inhoud</i>	<u>XI</u>	
20	VERBRUIKLEEN/GELDLEEN, DIENSTVERLENING DOOR BANKEN	123
21	SCHENKING	125
21.1	Algemeen	125
21.2	Echtgenoten en schenking	125
22	HUUR, LEASING EN PACT	127
22.1	Huur en leasing roerende zaken	127
22.2	Huur, leasing en pacht van onroerend goed	127
23	OPDRACHT/DIENSTVERLENING, LASTGEVING EN AGENTUUROVEREENKOMST	129
23.1	Opdracht/dienstverlening	129
23.2	Lastgeving en agentuurovereenkomst algemeen	130
23.3	Agentuurovereenkomst en dwingend recht	130
23.4	Lasthebber handelt in eigen naam, art. 419, 420 en 421 Boek 7 BW	132
24	BEWAARNEMING, CONSIGNATIE, BRUIKLEEN, UITGAVE VAN WERKEN, LICENTIE EN FRANCHISE, UITLEEN VAN WERKNEMERS	135
24a	Van EVO naar Rome I	135
24.1	Bewaarneming	135
24.2	Consignatie	135
24.3	Bruikleen, uitgave van werken, auteurscontract	136
24.4	Licentie- en franchiseovereenkomst	136
24.5	Uitleen van werknemers	137
25	ARBEIDSOVEREENKOMST, ART. 8 ROME I	139
25.1	Van EVO naar Rome I	139
25.2	Inleiding	139
25.3	Objectieve verwijzingsregel, art. 8 lid 2	140
25.3.1	Hoofdlijnen	140
25.3.2	‘Gewoonlijke arbeidsplaats’ bij werk in verschillende landen, art. 8 lid 2; verhouding tot art. 8 lid 3	141
25.3.3	Opeenvolgende ‘gewoonlijke arbeidsplaatsen’	143
25.3.4	Tewerkstelling elders/uitzending	144
25.3.5	De mogelijkheid van een exceptie, ‘kennelijk nauwste verbondenheid’, art. 8 lid 4	146
25.4	Beperkte rechtskeuze, art. 8 lid 1; dwingend recht	148
25.5	Voorrangsregels; het BBA vóór de Wwz; preventieve toets onder de Wwz	149
25.6	Zeelieden, staking, continentaal plat	152
25.7	Bestuurders van rechtspersonen	153

26	AANNEMING VAN WERK	155
27	MAATSCHAP, VENNOOTSCHAP ONDER FIRMA EN ANDERE SAMENWERKINGSVORMEN	157
27.1	Boek 10 titel 8 BW	157
27.2	De door het vennootschapsstatuut beheerste onderwerpen	157
27.3	Joint venture/samenwerkingsovereenkomst	159
28	BORGTOCHT, GARANTIE, HOOFDELIJKHEID	161
28a	Van EVO naar Rome I	161
28.1	Verhouding borg-crediteur	161
28.2	Verhouding borg-hoofddebiteur, subrogatie en regres	163
28.3	Regres tussen medeborgen	163
28.4	Echtgenoten en borgtocht, art. 1:88 en 1:89 BW; art. 10:40 BW	163
28.5	Onafhankelijke (bank)garantie en documentair krediet.	165
28.6	Hoofdelijkheid	166
29	VASTSTELLINGSOVEREENKOMST/DADING	167
30	VERZEKERING	169
30.1	Van EVO naar Rome I algemeen. Ligging risico	169
30.2	‘Grote’ risico’s, art. 7 lid 2	170
30.3	Schadeverzekering anders dan ter dekking van een groot risico, art. 7 lid 3	170
30.4	Levensverzekering, art. 7 lid 3	171
30.5	Verplichte verzekeringen, art. 7 lid 4	172
30.6	Herverzekering	172
31	VERVOEROVEREENKOMST, ART. 5 ROME I	173
31.1	Van EVO naar Rome I	173
31.2	Vervoer van goederen, art. 5 lid 1 Rome I	173
31.3	Vervoer van passagiers, art. 5 lid 2 Rome I	174
31A	WAARDEPAPIEREN, WISSELS EN CHEQUES	175

Deel C	Het Weens Koopverdrag 1980, United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG)	177
32	INLEIDING OP HET WEENS KOOPVERDRAG	179
32.1	Inleiding	179
32.2	Het Weens Koopverdrag en diens voorgangers LUF en LUVI	179
32.3	Authentieke teksten	180
32.4	Doelstelling van de CISG	180
32.5	Literatuur	181
32.6	Jurisprudentie	182
32.7	Onderwerpen die in de CISG geregeld zijn en aanverwante regelgeving	183
33	FORMEEL TOEPASSINGSGBIED VAN DE CISG, ART. 1 EN 6 CISG	185
33.1	Inleiding	185
33.2	CISG gaat vóór internationaal privaatrecht. Rechtstreekse toepasselijkheid	185
33.3	Toepassing van de CISG via internationaal privaatrecht	186
33.4	Voorbehoud in de zin van art. 92 CISG	187
33.5	Voorbehoud in de zin van art. 95 CISG	188
33.6	Plaats van vestiging, art. 10 CISG	189
33.7	Uitsluiting van de CISG, art. 6 CISG	190
34	MATERIEEL TOEPASSINGSGBIED VAN DE CISG, ART. 2 EN 3 CISG	193
34.1	Inleiding	193
34.2	Koopovereenkomst	193
34.3	Roerende zaken, art. 2 onder b-f CISG	196
34.4	De CISG is niet van toepassing op de consumentenkoop, art. 2 onder a CISG	197
35	ALGEMENE BEPALINGEN VAN DE CISG, ART. 4-5, 7-9 EN 11 CISG	199
35.1	Inleiding	199
35.2	Uniforme interpretatie van de CISG, art. 7 CISG	199
35.3	Onderwerpen die in de CISG zijn geregeld	200
35.4	Onderwerpen die in de CISG niet geregeld zijn	202
35.5	Interpretatie van de koopovereenkomst, verklaringen en gedragingen, art. 8 CISG	203
35.6	Geen vormvereisten, art. 11 en 29 CISG	204
35.7	Gewoonten en gebruiken, art. 9 CISG	205

36	TOTSTANDKOMING VAN INTERNATIONALE KOOPOVEREENKOMSTEN, ART. 14-24 CISG	207
36.1	Inleiding	207
36.2	Totstandkoming van internationale koopovereenkomsten	207
36.3	Aanbod, art. 14 CISG	208
36.4	Werking van een aanbod: de ontvangsttheorie, art. 15 CISG	209
36.5	Intrekken, herroepen of verwerpen van een aanbod, art. 15 lid 2, 16 en 17 CISG	210
36.6	Aanvaarding van het aanbod, art. 18 CISG	211
36.7	De aanvaarding moet op het aanbod aansluiten, art. 19 CISG	211
36.8	De aanvaarding moet de aanbieder tijdig bereiken, art. 18 lid 2 CISG	213
37	ALGEMENE VOORWAARDEN	215
37.1	Inleiding	215
37.2	Algemene voorwaarden en de CISG	215
37.3	Terhandstelling van algemene voorwaarden vereist op grond van de CISG?	216
37.4	Taal	219
37.5	Battle of the forms	220
37.6	Rechtskeuzeclausule in algemene voorwaarden	222
38	VERPLICHTINGEN VAN DE KOPER EN VERKOPER IN DE CISG	225
38.1	Inleiding	225
38.2	Wijziging van de koopovereenkomst, art. 29 CISG	225
38.3	Verzendtheorie, art. 27 CISG	226
38.4	Verplichtingen van de koper, art. 53 CISG	227
38.5	Verplichting tot betaling van de koopprijs, art. 54-56 CISG	228
38.6	Plaats, tijd en wijze van betaling, art. 57-59 CISG	228
38.7	Verplichtingen van de verkoper, art. 30 en 35 CISG	229
38.8	Verplichting van de verkoper tot aflevering, art. 30 CISG	229
38.9	Plaats van aflevering, art. 31 CISG	230
38.10	Tijdstip van aflevering	233
39	CONFORMITEIT, ART. 35-44 CISG	235
39.1	Inleiding	235
39.2	Conformiteit, art. 35 CISG	235
39.3	Bijzondere vereisten, art. 35 lid 2 CISG	235
39.4	Publiekrechtelijke vereisten	237
39.5	Kwade trouw van de koper	238
39.6	Moment van risico-overgang is bepalend, art. 36 CISG	238
39.7	Keurings- en klachttermijn, art. 38 en 39 CISG	239
39.8	Overdracht vrij van rechten en aanspraken, art. 41-43 CISG	241

40	RISICO-OVERGANG, ART. 66-69 CISG	243
40.1	Inleiding	243
40.2	Risico-overgang in de CISG, art. 66 CISG	243
40.3	Het tijdstip van risico-overgang, art. 67-69 CISG	244
41	MOGELIJK IN TE STELLEN VORDERINGEN, ART. 45 E.V. CISG	247
41.1	Inleiding	247
41.2	Mogelijke vorderingen, art. 45 en 61 CISG	247
41.3	Nakoming, art. 46 lid 1 en art. 62 CISG	248
41.4	Aflevering van vervangende zaken, art. 46 lid 2 CISG	249
41.5	Herstel, art. 46 lid 3 CISG	249
41.6	Vermindering van de koopprijs, art. 50 CISG	250
42	ONTBINDING, ART. 49 EN 64 CISG	251
42.1	Inleiding	251
42.2	Wezenlijke tekortkoming, art. 25 CISG	251
42.3	Toekomstige wezenlijke tekortkoming, art. 72 CISG	253
42.4	Aanvullende redelijke termijn, art. 47 en 63 CISG	253
42.5	Ontbinding bij opeenvolgende leveringen, art. 73 CISG	254
42.6	Kennisgeving van ontbinding, art. 26 CISG	254
42.7	Rechtsgevolgen van ontbinding, art. 81 CISG	255
42.8	Voorwaarde voor ontbinding: teruggave in staat van ontvangst, art. 82 CISG	255
42.9	Vergoeding wegens gebruik in geval van ontbinding, art. 84 CISG	256
43	SCHADEVERGOEDING, ART. 74-77 CISG	257
43.1	Inleiding	257
43.2	Causaal verband en voorzienbaarheid, art. 74 CISG	258
43.3	Berekening van de schadevergoeding, art. 74 CISG	258
43.4	Dekkingskoop, art. 75 CISG	259
43.5	Abstracte methode, art. 76 CISG	260
43.6	Proceskosten, art. 74 CISG	260
43.7	Devaluatie van de gebruikte valuta	260
43.8	Gevolgschade, art. 74 CISG	261
43.9	Rente, art. 78 CISG	261
43.10	Schadebeperking, art. 77 CISG	262

44	OPSCHORTINGSRECHT?	265
44.1	Inleiding	265
44.2	Een algemeen opschortingsrecht?	265
44.3	Opschorting in geval van een toekomstige tekortkoming, art. 71 CISG	266
44.4	Verplichte kennisgeving, art. 71 lid 3 CISG	267
45	BEVRIJDENDE OMSTANDIGHEDEN, ART. 79-80 CISG	269
45.1	Inleiding	269
45.2	Een verhindering buiten de macht van de tekortschietende partij (overmacht), art. 79 CISG	269
45.3	Tekortkoming veroorzaakt door wederpartij, art. 80 CISG	271
46	ZORG VOOR HET BEHOUD VAN DE ZAKEN, ART. 85-88 CISG	273
47	SLOTBEPALINGEN, ART. 89-101 CISG	275
Bijlage A	EG Verordening 593/2008, Rome-I	277
Bijlage B	EVO-verdrag	297
Bijlage C	Haags vertegenwoordigingsverdrag	313
Bijlage D	Weens Koopverdrag	321
Bijlage E	Verdragsluitende Staten Weens Koopverdrag	349
	Trefwoordenregister	353

1 | Inleiding

Onder de invloed van verdragen en internationale gewoonten en gebruiken valt in toenemende mate internationale uniformering van het overeenkomstenrecht te constateren. Zo bestaan er de Unidroit Principles of International Commercial Contracts van 1994 en de Principles of European Contract Law (PECL) van 1995 die partijen op hun overeenkomst van toepassing kunnen verklaren, alsmede de Draft Common Frame of Reference (2008) van de Study Group on a European Civil Code en de Research Group on EC Private Law. Op het gebied van het consumentenrecht heeft een beduidende harmonisatie van nationaal recht plaatsgevonden naar aanleiding van diverse EU-richtlijnen. Deze ontwikkelingen nemen evenwel niet weg dat de belangrijkste gedeelten van het overeenkomstenrecht nog steeds bepaald worden door eigen nationaal recht en hierin zal, zo is te verwachten, geen verandering komen. Het nationale overeenkomstenrecht van de diverse landen wordt gekenmerkt door verscheidenheid, soms op essentiële punten, dan weer op detailkwesties, maar die toch van belang blijken te zijn. Deze verscheidenheid is de bestaansreden van het internationaal privaatrecht (IPR), zijnde dat gedeelte van het recht dat zich, onder meer, bezighoudt met de vraag door welk recht een internationale verhouding, zoals een overeenkomst, beheerst wordt. Verscheidenheid van recht is echter niet de enige reden waarom kennis van het IPR van belang is; de mogelijkheid van verscheidenheid is voldoende. In de praktijk komt het namelijk dikwijls voor dat partijen helemaal niet weten of de regels van de bij een internationale verhouding betrokken nationale rechtsstelsels verschillen. Immers, wanneer zij aan de hand van de IPR-regels hebben vastgesteld dat hun verhouding beheerst wordt door het recht van land A, dan zullen zij veelal niet meer onderzoeken of het recht van land B soms andersluidende relevante regels kent. Anderzijds is het wel zo dat naarmate partijen zich er reeds van bewust zijn dat de regels van de betrokken rechtsstelsels verschillend zijn, zij bij een eventueel geschil meer geneigd zullen zijn de vraag naar het toepasselijke recht mede tot inzet van het geschil te maken.

Zoals gezegd richt het IPR zich op de vraag welk nationaal recht van toepassing is op een internationale verhouding. Daartoe gebruikt het IPR verwijzingsregels, ook wel conflictregels genoemd, waarvan de aanknopingsfactor het belangrijkste element is. De aanknopingsfactor vormt de schakel tussen de internationale verhouding en het toepasselijke recht. Voor wat betreft overeenkomsten is rechtskeuze de primaire factor: partijen hebben de bevoegdheid om zelf te bepalen door welk recht hun overeenkomst beheerst wordt. Hebben partijen geen rechtskeuze uitgebracht, dan komen wij toe aan de subsidiaire aanknopingsfactor. In de loop der tijd

is de inhoud van deze subsidiaire aanknopingsfactor onderhevig geweest aan zich wijzigende opvattingen. Uiteindelijk heeft dit ertoe geleid dat als subsidiaire factor, kort gezegd, geldt de gewone verblijf- of vestigingsplaats van de voor de overeenkomst kenmerkende prestant. Zie hier de twee belangrijkste verwijzingsregels van het IPR op het gebied van het overeenkomstenrecht.

De IPR regels zijn voor overeenkomsten gesloten vanaf 17 december 2009 neergelegd in de Rome I-Verordening inzake het recht dat van toepassing is op verbintenissen uit overeenkomst, afgekort 'Rome I'. Voor overeenkomsten gesloten vóór die datum geldt nog het EVO-verdrag. Op 1 januari 2012 is Boek 10 BW in werking getreden. Boek 10 bevat een algehele codificatie van het internationaal privaatrecht. Titel 13 heeft betrekking op 'Verbintenissen uit Overeenkomst', art. 10:153-10:156 BW. De inwerkingtreding van Boek 10 BW brengt evenwel nauwelijks enige verandering teweeg. De verklaring is dat Boek 10 BW de regels van internationaal privaatrecht die vervat zijn in voor Nederland bindende internationale en communautaire regelingen onverlet laat, zie art. 10:1 BW. Voor verbintenissen uit overeenkomst gaat het dan met name om Rome I, zie ook art. 10:153 BW. Kortom, de bepalingen van Rome I (en voor overeenkomsten gesloten vóór 17 december 2009 het EVO) blijven onverkort van kracht. Blijkens art. 1 lid 2 Rome I vallen een aantal onderwerpen buiten de werkingssfeer van Rome I. In dit verband merkt de memorie van toelichting (*Kamerstukken II 2009-2010*, 32137, nr. 3) op dat situaties denkbaar zijn die niet vallen onder het toepassingsgebied van Rome I, maar die wel in aanmerking kunnen komen voor toepassing van de verwijzingsregels voor verbintenissen uit overeenkomst. Men zou hierbij kunnen denken aan de forumkeuze overeenkomst en de bestuurlijke geldboete. Voor dit soort gevallen bepaalt art. 10:154 BW de bepalingen van Rome I van overeenkomstige toepassing.

De koopovereenkomst kent een afwijkend patroon. Dit houdt verband met het bestaan van eenvormig privaatrecht, namelijk het Weens Koopverdrag dat naar de Engelse benaming gewoonlijk wordt afgekort als CISG (Convention on the International Sale of Goods). De CISG bepaalt zelf wanneer het van toepassing is en dit geschiedt gedeeltelijk zonder inschakeling van de IPR-verwijzingsregels, zie daartoe nader Deel B, nr. 19.

Deel A geeft een algemene analyse van het IPR met betrekking tot overeenkomsten in het algemeen en is gebaseerd op en volgt het patroon van Rome I. In Deel A worden ook een aantal specifieke kwesties behandeld die niet binnen het bereik van Rome I vallen. Op basis van Rome I komen in Deel B vervolgens de IPR-regels met betrekking tot de afzonderlijke overeenkomsten aan het bod. In verband met overgangsrecht wordt in beide delen aandacht geschonken aan de voorloper van Rome I, namelijk het EVO-verdrag dat van toepassing blijft op overeenkomsten gesloten vóór 17 december 2009. De CISG wordt uitgebreid behandeld in Deel C.

2 | Algemene opmerkingen over Rome I

2.1 Rome I als opvolger van het EVO, 17 december 2009

Inwerkingtreding. Op 17 juni 2008 is tot stand gekomen de Verordening van het Europees Parlement en de Raad nr. 593/2008 inzake het recht dat van toepassing is op verbintenissen uit overeenkomst, afgekort als Rome I (PbEU L 177/6 van 4 juli 2008). Deze Verordening is in werking getreden op 24 juli 2008 en is vanaf 17 december 2009 van toepassing op overeenkomsten die vanaf diezelfde datum gesloten zijn, zie art. 29 en 28 Rome I. Rome I geldt als de opvolger van het EVO. Aanleiding hiertoe was dat, na ruim vijftientig jaar, aanpassing en nadere detailering van de onder het EVO geldende conflictregels wenselijk waren geworden. Een andere reden was de wens om het Verdrag om te zetten in een Verordening. Een dergelijke omzetting heeft het belangrijke voordeel dat dit instrument rechtstreekse werking heeft, hetgeen van groot belang is bij eventuele toetreding van nieuwe lidstaten en bij het invoeren van wijzigingen in de tekst. Het langdurig proces van ratificatie van een regeling in de vorm van een verdrag in de diverse lidstaten wordt daarmee vermeden zodat het dan ook niet meer mogelijk is dat meerdere verdragsversies in omloop zijn. Voorts valt erop te wijzen dat verschillende regelingen op het gebied van het formele en materiële internationaal privaatrecht zijn vastgesteld in de vorm van een Verordening, zoals ook de Verordening nr. 864/2007 betreffende het recht dat van toepassing is op niet-contractuele verbintenissen (Rome II) die op 11 januari 2009 in werking is getreden.

Voorgeschiedenis. Rome I heeft een totstandkomingstraject van minimaal vijf jaren doorlopen. Op 14 januari 2003 heeft de Commissie een Groenboek uitgebracht over de omzetting van het EVO in een communautair instrument alsmede over de modernisering ervan (COM (2002) 654). Het grootste gedeelte van het Groenboek betreft een evaluatie van de diverse bepalingen van het EVO en de vraag of daarin wijzigingen moesten worden aangebracht. Daartoe zijn, onder meer, met betrekking tot diverse bepalingen suggesties gedaan en zijn er concrete vragen aan belanghebbenden gesteld. Ook de Nederlandse regering heeft op deze vragen gereageerd, zie *Kamerstukken II* 2003-2004, 22112, nr. 228. Mede op basis van de verkregen reacties heeft de Commissie op 15 december 2005 een voorstel voor een nieuwe verordening gepubliceerd (COM (2005) 650), het Voorstel Rome I, dat werd toegezonden aan de Raad en aan het Europees Parlement.

Ten opzichte van dit Voorstel heeft het Europees Parlement een groot aantal wijzigingen aangebracht in een tekst die is vastgesteld op 29 november 2007 (TA/2007/560). Deze wijzigingen bestaan met name in het ongedaan maken van een groot aantal veranderingen die het Commissievoorstel beoogde aan te brengen ten opzichte van het EVO. Deze door de Commissie beoogde veranderingen werden door het Europees Parlement kennelijk als zodanig vernieuwend (en controverseel) beschouwd dat het vertraging bij de omzetting van het EVO in Rome I vreesde. Vergeleken met het Voorstel Rome I blijft de uiteindelijke Rome I dan ook dichterbij het EVO. Sommige voorstellen in het Voorstel hebben echter een plaats weten te behouden in de preambules van de Verordening.

Lidstaten. Als Verordening heeft Rome I rechtstreekse werking in alle EU-lidstaten. Rome I is evenwel niet van toepassing op Denemarken, maar wel op Ierland, zie preambule 46 en 44 Rome I. Het Verenigd Koninkrijk heeft bij brief van 24 juli 2008 aangegeven gebruik te maken van de opt-inmogelijkheid van het protocol betreffende de positie van het Verenigd Koninkrijk en Ierland en de Commissie heeft bij beschikking van 22 december 2008 verklaard dat Rome I op het Verenigd Koninkrijk van toepassing is. Ter vermijding van misverstanden zij vermeld dat, ook indien de zaak aanknopingspunten met Denemarken heeft, de Nederlandse rechter Rome I, en niet het EVO, toepast, zie ook nr. 2.5 onder het kopje *Universaliteit*. Hetzelfde geldt ten aanzien van zaken met aanknopingspunten met het Verenigd Koninkrijk na de uittreding uit de EU (Brexit). Het EVO blijft gelden op de Nederlandse Antillen en Aruba aangezien, zonder een nadere uitdrukkelijke regeling die thans nog ontbreekt, Rome I niet van toepassing is op gebiedsdelen overzee, zie art. 24 (1) Rome I jo. art. 299(3) jo. art. 182-188 EG-Verdrag.

EVO. Zoals gezegd is het EVO de voorloper van Rome I en blijft dit verdrag van toepassing op overeenkomsten gesloten vóór 17 december 2009. Het EVO is in Nederland goedgekeurd bij Rijkswet van 31 januari 1991 (Stb. 53) en op 1 september 1991 in werking getreden. In de Nederlandse Antillen en Aruba is het EVO op 1 augustus 1993 in werking getreden.

Rome I en EVO vergeleken. Met de vervanging van het EVO door Rome I zijn geen ingrijpende wijzigingen opgetreden. De veranderingen hebben hoofdzakelijk betrekking op een aanpassing en/of verduidelijking van de EVO-bepalingen voortvloeiend uit de in de loop der tijd gegroeide rechtspraak. Soms is sprake van een wijziging in de structuur, maar die dan niet leidt tot een beduidende wijziging in praktisch resultaat. Een voorbeeld hiervan is in het bijzonder art. 4 met betrekking tot de algemene conflictregel bij gebreke van rechtskeuze. Voorts zijn thans in Rome I bepalingen opgenomen met betrekking tot verzekering, hoofdelijkheid en regres alsmede verrekening. Ook deze conflictregels bestendigen in hoofdzaak bestaande wettelijke regelingen en rechtspraak. De overblijvende verschillen betreffen details, maar die kunnen onder omstandigheden natuurlijk van belang blijken te zijn.

2.2 Uniforme interpretatie

Het opstellen van uniforme regels is één ding, het behouden van uniformiteit is een andere kwestie. Er bestaat immers het gevaar dat de bepalingen in de diverse lidstaten uiteenlopend geïnterpreteerd worden en dat zou afbreuk doen aan de nagestreefde uniformiteit. Onder het regime van Rome I is uniforme interpretatie gewaarborgd door art. 234 EG-Verdrag dat de nationale rechter de mogelijkheid, dan wel de verplichting geeft tot het stellen van prejudiciële vragen aan het Hof van Justitie en aan dat Hof de bevoegdheid geeft om die vragen te beantwoorden.

Onder het regime van het EVO, niet zijnde een Verordening maar een Verdrag, bestaat die mogelijkheid niet, althans niet rechtstreeks op grond van art. 234 EG-Verdrag. Daartoe waren nodig twee op 19 december 1988 gesloten uitlegging-protocollen die pas op 1 augustus 2004 in werking zijn getreden (Trb. 2004, 186 en 187). Op de valreep heeft de Hoge Raad nog gebruikgemaakt van de mogelijkheid om onder het EVO een prejudiciële vraag te stellen en wel met betrekking tot de uitleg van art. 4 lid 5 EVO (HR 28 maart 2008, *NJ* 2008/191 (*ICF/Balkenende*)). Het door het Hof van Justitie gegeven antwoord is evenwel evenzeer van belang voor de overeenkomstige bepaling van art. 4 lid 3 Rome I, zie nader nr. 4.3.

Een uitgebreid en verhelderend toelichtend rapport, zoals dat van Mario Giuliano en Paul Lagarde bij het EVO, bestaat niet bij Rome I. Enige duiding kan echter ontleend worden aan de preambules bij de Verordening.

2.3 Indeling en overzicht

Rome I bestaat uit drie titels. Titel I regelt in twee bepalingen het toepassingsgebied van Rome I. Daarbij is met name van belang het lid 2 van art. 1, waarin een opsomming wordt gegeven van de onderwerpen die buiten het bereik van Rome I vallen. De eigenlijke conflictregels zijn te vinden in titel II. De meest algemene kernbepalingen zijn die met betrekking tot rechtskeuze (art. 3) en die bij gebreke van rechtskeuze (art. 4). Voorts bevat titel II aparte conflictregels voor enige bijzondere overeenkomsten, alsmede bepalingen voor een verscheidenheid van onderwerpen zoals voorrangregels, bestaan en materiële geldigheid van de overeenkomst, vormkwesties, de onderwerpen die het toepasselijk recht beheerst, handelingsonbekwaamheid, cessie, subrogatie en regres, en ten slotte enige regels omtrent verrekening en het bewijs. In titel III zijn opgenomen enige algemene aspecten die kort in nr. 2.5 worden besproken, en ten slotte enige regels van technische aard.

2.4 Toepassingsgebied, uitgesloten onderwerpen, art. 1 lid 2 Rome I

Rome I heeft betrekking op verbintenissen uit overeenkomst in burgerlijke en handelszaken. Het goederenrecht valt derhalve niet onder de werking van Rome I, doch zie nr. 11.3 voor cessie. Voor vragen omtrent eigendomsvoorbehoud en overdracht van zaken volgend op een koopovereenkomst dient men derhalve te rade te

gaan bij het commune IPR, zoals thans neergelegd in Boek 10 BW. Sommige goederenrechtelijke kwesties worden besproken in nr. 18 en nr. 19.7. Voorts worden in lid 2 van art. 1 een aantal typen van overeenkomsten en daarmee verband houdende aspecten van het toepassingsgebied van Rome I uitgesloten. Voor deze onderwerpen gelden eveneens de nationale, commune IPR-regels voor zover zij niet onder andere verdragen of verordeningen vallen.

- Volgens onderdeel a vallen de staat en bevoegdheid van natuurlijke personen buiten het verdrag. Voor continentale landen spreekt dit vanzelf, omdat deze onderwerpen niet tot het contractenrecht gerekend worden, maar in common-lawlanden ligt dit soms anders. Een uitdrukkelijke uitsluiting werd daarom nuttig geoordeeld. Deze uitsluiting geldt overigens niet onbeperkt. Art. 13 Rome I geeft namelijk een materiële regel betreffende handelingsbekwaamheid voor gevallen waarin een overeenkomst wordt gesloten tussen partijen die zich in eenzelfde land bevinden.
- Onderdeel b en c sluiten van Rome I uit verbintenissen die voortvloeien uit familierechtelijke betrekkingen inclusief onderhoudsverplichtingen, verbintenissen die voortvloeien uit het huwelijksvermogensrecht en uit testamenten en erfenissen. De uitsluiting van de genoemde onderwerpen van Rome I vindt ook hierin zijn verklaring dat diverse aspecten reeds bestreken worden door andere verdragen, zoals het Haags Verdrag inzake het huwelijksvermogensrecht van 1978 (in Nederland op 1 september 1992 in werking getreden), en EU-verordeningen zoals de Verordening nr. 650/2012 op het gebied van erfopvolging (van toepassing per 17 augustus 2015), en Verordening nr. 4/2009 op het gebied van onderhoudsverplichtingen (in werking 18 juni 2011). De uitsluiting onder onderdeel b en c heeft alleen betrekking op verbintenissen uit overeenkomst die uit het familierecht, erfrecht of huwelijksvermogensrecht volgen. Derhalve vallen binnen de werking van Rome I, bijvoorbeeld, een schenking tussen familieleden die niet voortvloeit uit genoemde rechtscategorieën, een koopovereenkomst tussen echtelieden, of een geldlening van ouders aan kinderen.
- Onderdeel d sluit uit verbintenissen uit wissels, cheques, orderbriefjes, alsmede andere verhandelbare waardepapieren. De achterliggende gedachte is dat verbintenissen uit deze waardepapieren veelal goederenrechtelijke implicaties hebben, terwijl Rome I niet betrekking heeft op het goederenrecht. Voorts was men van oordeel dat de algemene, flexibele Rome I-regels minder geschikt waren voor deze onderwerpen die om meer gedetailleerde en specifieke conflictregels vragen. Bij de uitsluiting van wissels, cheques en orderbriefjes speelde ook nog een rol dat deze onderwerpen bestreken worden door de Verdragen van Genève van 7 juni 1930 en 19 maart 1931, waarvan diverse lidstaten, waaronder Nederland, partij zijn, zie Deel B nr. 31a. Onder de categorie andere verhandelbare waardepapieren zijn begrepen documenten zoals het cognossement, obligaties, warrants, pandbrieven en celen voor zover deze verhandelbaar zijn. De uitsluiting van de werking van Rome I is echter beperkt tot die verbintenissen van deze categorie die het gevolg zijn van hun verhandelbaarheid. Zo vallen binnen het bereik van Rome I, bijvoorbeeld, de vervoerovereenkomst die in het cognossement geïncorporeerd is, de verkoop van waardepapieren en

de overeenkomst op grond waarvan het waardepapier is uitgegeven. Volgens het Rapport Giuliano/Lagarde bij het EVO dient de vraag of een document al dan niet verhandelbaar is niet beantwoord te worden aan de hand van het EVO, doch aan de hand van het recht van de rechter, met inbegrip van de verwijzingsregels. Er is geen reden om aan te nemen dat zulks onder Rome I anders is.

- Onderdeel e sluit van Rome I uit overeenkomsten en clausules in overeenkomsten tot arbitrage en tot aanwijzing van een bevoegde rechter. Bij de uitsluiting van forumkeuzeclausules speelde met name een rol dat regels betreffende de rechterlijke bevoegdheid van openbare orde zijn en dat deze materie reeds afdoende geregeld is in art. 25 in de EEX II-verordening, nr. 1215/2012 (Herschikking, van toepassing vanaf 10 januari 2015). Voor wat betreft deze uitsluiting zou art. 10:154 BW, dat op zijn beurt weer de bepalingen van Rome I van overeenkomstige toepassing verklaart, een rol kunnen spelen, zie nader nr. 7.4. Over de uitsluiting van arbitrageclausules liepen destijds onder het EVO de meningen uiteen. In ieder geval waren de voorstellen voor een uniforme conflictregel dermate gecompliceerd en uiteenlopend dat uiteindelijk besloten is om arbitrageclausules buiten de werking van het EVO te houden. Onder Rome I is deze uitsluiting gehandhaafd. Zie nader nr. 7.4 over kwesties met betrekking tot de geldigheid en effectiviteit van arbitrage- en forumkeuzeclausules.
- Ingevolge onderdeel f zijn diverse verbintenissen die voortvloeien uit het rechtspersonenrecht, waaronder met name het inwendig bestel van rechtspersonen, van Rome I uitgesloten. De uitsluiting is met name ingegeven door het bestaan van diverse EG-Richtlijnen die reeds uitgevaardigd zijn of nog zullen worden uitgevaardigd. Voorts zijn de verwijzingsregels met betrekking tot het inwendig bestel van vennootschappen voor wat betreft Nederland thans vastgelegd in titel 8 van Boek 10 BW, zie Deel B nr. 27.
- Volgens onderdeel g vallen kwesties van vertegenwoordiging buiten Rome I. De uitsluiting heeft echter slechts betrekking op de verhouding tussen principaal en derde, en geldt met name de vraag of de principaal door handelingen van de tussenpersoon jegens een derde gebonden kan zijn. Binnen het toepassingsgebied van Rome I vallen verbintenissen uit overeenkomst tussen de principaal en tussenpersoon en tussen deze laatste en de derde. Met betrekking tot vertegenwoordiging is van belang dat het Haags vertegenwoordigingsverdrag van 14 maart 1978 in Nederland op 1 oktober 1992 in werking is getreden. Dit verdrag geeft verwijzingsregels zowel voor de betrekkingen tussen de vertegenwoordigde en de vertegenwoordiger als tussen de vertegenwoordigde en derde. Zie over dit verdrag nader nr. 17. Ingevolge art. 25 lid 1 Rome I prevaleren de regels van het Haags Verdrag boven die van Rome I.
- In onderdeel h worden kwesties betreffende de in de common-lawlanden bekende trusts uitgesloten. Deze materie wordt geregeld in het Haags Verdrag inzake het recht dat van toepassing is op trusts en inzake de erkenning van trusts van 1 juli 1985 (Trb. 1985, 141), dat op 1 februari 1996 in Nederland in werking is getreden (Stb. 1995, 508).

- Onderdeel i sluit uit verbintenissen die voortvloeien uit onderhandelingen voorafgaand aan de sluiting van een overeenkomst. Deze uitsluiting houdt verband met de omstandigheid dat, voor doeleinden van internationale jurisdictie op grond van art. 7 in de EEX II-verordening, nr. 1215/2012 (Herschikking, van toepassing vanaf 10 januari 2015), deze vorm van aansprakelijkheid is gekwalificeerd als onrechtmatige daad, zie HvJ EU 17 september 2002 (*Tacconi/HWS*), NJ 2003/46, m.nt. P. Vlas. Aldus is precontractuele aansprakelijkheid geregeld in de Rome II-Verordening nr. 593/2008, en wel in art. 12. Zie nader nr. 15.2.
- In onderdeel j zijn uitgesloten verzekeringsovereenkomsten als bedoeld in Richtlijn 2002/83/EG van 5 november 2002 betreffende bepaalde groepslevensverzekeringen. Verzekeringsovereenkomsten in het algemeen vallen echter wel onder Rome I en zijn geregeld in art. 7, zie Deel B, nr. 30.
- Lid 3 van art. 2 sluit uit kwesties van bewijs en rechtspleging behoudens de conflictregels opgenomen in art. 18.

2.5 Diversen

Universaliteit. Rome I huldigt het zogenaamde universaliteitsbeginsel, zie art. 2. Dit wil zeggen dat de Nederlandse rechter de Rome I-verwijzingsregels zal moeten toepassen ongeacht of dit leidt tot de toepasselijkheid van het recht van een land dat geen Rome I-lidstaat is. Een voorbeeld hiervan wordt hierna gegeven. Herhaald zij dat, ook indien de zaak aanknopingspunten met Denemarken of het Verenigd Koninkrijk na uittreding uit de EU (Brexit) heeft, de Nederlandse rechter Rome I, en niet het EVO, toepast.

Uitsluiting renvoi. In art. 20 wordt herverwijzing, ook wel genoemd ‘renvoi’, uitgesloten. Het door Rome I aangewezen nationale recht ziet derhalve op de rechtsregels van dat land met uitsluiting van het IPR van dat land. De werking van art. 2 en 20 kan verduidelijkt worden met het volgende voorbeeld. Wanneer de Nederlandse rechter op grond van de Rome I-bepalingen concludeert tot de toepasselijkheid van het recht van Argentinië (geen Rome I-lidstaat), wordt de overeenkomst beheerst door Argentijns recht (art. 2), ook al zou het IPR van Argentinië doorverwijzen naar, bijvoorbeeld, Nederlands recht (art. 20).

Openbare orde. Op grond van art. 21 Rome I behoeft een rechter regels van het volgens de conflictregels toepasselijk recht niet toe te passen indien toepassing kennelijk onverenigbaar is met de openbare orde van de lex fori. Uiterste terughoudendheid is hier op zijn plaats en concrete voorbeelden van de daadwerkelijke toepassing van dit afweermiddel in de rechtspraak ontbreken dan ook, doch zie nr. 9.1 met betrekking tot punitieve damages.

Gewone verblijfplaats. In diverse bepalingen vindt de aanknopingsplaats via de ‘gewone verblijfplaats’ van een partij. In het EVO lag een nadere invulling van dit begrip besloten in art. 4 lid 2 met betrekking tot de objectieve verwijzingsregel bij gebreke van rechtskeuze. Aangezien dit begrip evenwel ook gebruikt

wordt bij andere conflictregels is er in Rome I voor gekozen om een omschrijving te geven in een afzonderlijke bepaling, art. 19. Volgens lid 1 van art. 19 is de gewone verblijfplaats van een rechtspersoon de plaats van het hoofdbestuur daarvan. Het gaat dan om het bestuurscentrum en niet om de plaats van de statutaire zetel. Voor natuurlijke personen bij de uitoefening van zijn bedrijfsactiviteit gaat het om de hoofdvestiging van de betrokken persoon.

Art. 19 lid 2 Rome I geeft een nadere regeling die met name van belang is voor rechtspersonen: indien de overeenkomst is gesloten in het kader van de activiteiten van een bijkantoor of indien volgens de overeenkomst het bijkantoor verantwoordelijk is voor de uitvoering, dan geschiedt de aanknopng via de plaats van dat bijkantoor. Zie hiertoe nader nr. 4.1. Anders dan onder art. 4 lid 2 EVO wordt ten aanzien van rechtspersonen in art. 19 Rome I niet meer het (verwarrende en onnodige) onderscheid tussen hoofdbestuur en hoofdvestiging gemaakt. In dit verband zij er ook op gewezen dat in Rome I uitdrukkelijk niet is gekozen voor de meer ingewikkelde definitie van het begrip ‘gewone verblijfplaats’ met drie criteria in art. 63 in de EEX II-verordening (Herschikking, nr. 1215/2012, van toepassing vanaf 10 januari 2015), zie preambule 39 bij Rome I. In alle gevallen is het tijdstip van sluiting van de overeenkomst bepalend voor de vaststelling van de relevante plaats, zie lid 3.

Andere EG-regelingen. Volgens art. 23 laat Rome I onverlet de toepassing van bepalingen die voor bijzondere gebieden regels van IPR bevatten en die zijn of zullen worden neergelegd in besluiten van EG-instellingen. Men kan hierbij denken aan kwesties die in art. 1 lid 2 onder j zijn uitgesloten.

Andere verdragen. Rome I staat in art. 25 lid 1 toe dat een Rome I-lidstaat partij is bij een verdrag dat niet uit de EG-koker voortvloeit en dat conflictregels met betrekking tot specifieke overeenkomsten of rechtsverhoudingen geeft die ook geheel of gedeeltelijk binnen het toepassingsgebied van Rome I vallen. Deze bepaling is voor Nederland van belang in verband met het Haags vertegenwoordigingsverdrag, zie nr. 17. Volgens lid 2 van art. 25 blijft deze mogelijkheid niet bestaan indien het gaat om verdragen waarbij uitsluitend Rome I-lidstaten partij zijn. Voor Nederland is deze uitzondering niet van belang.

Overgangsrecht. Volgens art. 28 is Rome I van toepassing op overeenkomsten die zijn gesloten op of na 17 december 2009. Op overeenkomsten gesloten vóór die datum blijft het EVO van toepassing. Het is te verwachten dat deze overgang geen ernstige problemen zal opleveren aangezien, wat betreft de uitkomst van de verwijzingsregels, de verschillen veeleer nuances en verduidelijkingen betreffen, zie ook de slotalinea van nr. 2.1.

